

УДК 159.9

Дергач М. А.¹

¹ д-р пед. наук, проф. ЗНТУ

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Період пізньої зрілості являє собою один з етапів життєвого шляху людини. Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що у соціально-демографічній структурі сучасного світу простежується тенденція до швидкого старіння населення. Сьогодні, в умовах, де домінянтою стають цінності швидкісної мобілізації та першочергових винаходів, людина періоду пізньої зрілості часто сприймається як така, що не корелює із сучасними вимогами.

Різне підвищення динаміки соціальних процесів робить майже неможливим комфортне функціонування старіючого населення у соціумі, але, що найважливіше, ставить під сумнів саму можливість людей пізнього періоду до соціальної затребуваності. Ще однією проблемою постає інтенсивне ускладнення процесу орієнтування в інформаційному полі, що призводить до різкого переривання комунікації між поколіннями. Ці факти пояснюють затребуваність сучасної психологічної науки до питання, щодо ресоціалізації старіння і актуалізації особистісних ресурсів.

Пізня зрілість в більшості випадків характеризується закінченням професійної кар'єри, підготовка себе до ролі пенсіонера. Особистість в період пізньої зрілості у зв'язку з від'їздом дітей з рідного дому відчуває переживання «спорожнілого гнізда», з'являються нові соціальні ролі (бабусь і дідусів) з усіма супутніми цим ролям переживаннями і проблемами.

На сьогодні все більше вчених розглядають пізню зрілість як період продовження розвитку людини, що активно взаємодіє із соціумом. З огляду проаналізованої сучасної літератури було виявлено, що визнання старіючою людиною активної ролі «усвідомлено організувати власне життя» може виступати детермінуючою основою позитивної життєвої перспективи.

Активна позиція людини пов'язана з її суб'єктивним поглядом на світ та здатністю до знаходження ресурсів.

Можна зазначити що життєві зміни, пов'язані з простором старіючої людини призводять до активізації потенціалу особистості, розвитку нових суб'єктивних властивостей та детермінують формування життєвої позиції котра розширює особистісний простір.

Проблема ресоціалізації з'явилась в кінці XIX початку XX століть. Більшість питань пов'язаних з ресоціалізацією розглянуті в парадигмі девіантної поведінки або з людьми позбавлених на певний час свободи. У вузькому сенсі поняття ресоціалізація розглядається відносно недавно. Ресоціалізацію в певному сенсі можна розглядати як один із ключів вторинної соціалізації, що також включає в себе безліч складових, таких як: контрсоціалізація, інтерсоціалізація, десоціалізація та ін.

У результаті всебічного дослідження поняття «ресоціалізація» виявлено, що його трактують з двох позицій як «соціалізація» і «десоціалізація». Ресоціалізація передбачає, що весь її хід підпорядкований поверненню і набуттю людиною здатності до життя у суспільстві, їх оновленню та засвоєнню.

Соціалізація особистості не є процесом постійних прогресивних накопичень. У зв'язку зі зміною груп і пред'явленням нових вимог, з розвитком самої особистості постійно відбувається і рух її інстанцій, зміна домінуючих, що і обумовлює її актуальну поведінку. Інакше кажучи, на тлі соціалізації реалізується і процес ресоціалізації.

Погляди більшості дослідників, як зарубіжних так і вітчизняних, говорять про те, що ресоціалізації передують руйнування раніше прийнятих цінностей і стереотипних моделей поведінки. А у більш вузькому сенсі ресоціалізація передбачає вивчення індивідом нових, які радикально відрізняються, норм та моделей поведінки, які до цього не були засвоєнні.

Зауважуючи на це, ми говоримо, що ресоціалізація – це зміни раніше вже соціалізованої особистості, тобто повторна соціалізація. В даному процесі спостерігається індивідуальний аналіз і оцінювання зовнішніх умов соціуму, обставин, подій, самовиховання та інше. Підсумовуючи сучасне наукове поле щодо проблеми соціалізації і ресоціалізації, можемо з достатньо вагомою часткою ймовірності говорити про те, що ресоціалізація є провідним та облігатним заходом, спрямованим на досягнення соціальної стабільності та загального благополуччя, невід'ємний крок у побудові, так би мовити, егалітарного суспільства.

Особлива важливість цього питання простежується стосовно людей, що знаходяться на онтогенетичному етапі пізньої зрілості, оскільки це одна із найбільш вразливих, декретованих груп, адже саме у цьому віці настає період психологічної дезадаптації, зумовленої появою нових продуктів

науково-технічного прогресу, зміною суспільно-моральних компонентів буття людини, яка психологічно не встигає за розвитком навколишньої дійсності, хоча має достатньо психологічних, моральних та духовних ресурсів для подолання суб'єктивної дизрупції із еволюцією об'єктивного буття.

В цьому аспекті стає зрозумілим апофеотична роль практикуючого психолога у наданні допомоги таким людям та поверненні їх до нормального соціального функціонування – застосування практики генезису ресоціалізації.

Головними факторами вторинної соціалізації зрілої особистості за результатами нашої роботи є контактність (у розумінні здатності людини до креації стабільних та валідних соціальних комунікант), підтримка у колі найближчого оточення (чи не найважливіший ресурс, сутнісною роллю якого є забезпечення розуміння особистістю потреби інших, зазвичай, родичів та близьких друзів, у його власному існуванні, що саме по собі є важливим фактором стабілізації морального стану, який запускає адаптивно-тоничні механізми), пластичність біхевіоральних модусів (яка дозволяє людині пристосуватися до нових умов, опанувати змінені фактори середовища).

Контрадаптивними чинниками у провадженні комплексу заходів вторинної соціалізації є сформованість у зрілої особистості ціннісно-моральних установок, форм і способів суспільно функціонування з вираженням ригідним компонентом, а також, «орієнтація у часі» (під якою ми розуміємо суб'єктивну оцінку індивідом власної належності сучасному темпоральному локусові, а не аллопсихічне орієнтування).

За результатами експериментального дослідження виявлено, що для задоволених людей предиспозицією є робота, розвиток та хобі. Більшість задоволених людей акомодовано до руху вперед. Їх алертність спрямована на саморозвиток та самовдосконалення як у роботі, так і у житті. Якщо задоволені люди спрямовані на одні й ті ж справи, незалежно від гендеру, то незадоволені люди різняться за своєю суттю. Більшість жінок спрямовані на локальні цілі, такі як виховання дітей та самовизначеність. Чоловіки ж спрямовані на роботу та відпочинок. Цей факт дає підставу говорити, про пряму залежність між рівнем задоволеності життям та власним саморозвитком. Отже, можемо припустити, що для жінок важливою є персеверація, а для чоловіків – секвенція у власних справах та роботі.

Порівнюючи категорії «досягнення» з категоріями «справи» варто зазначити пересічні екстеоризаційні процеси у задоволених жінок та чоловіків. Вектор незадоволених життям чоловіків спрямований на роботу та відпочинок, виховання дітей не є значущою справою, а сім'я – не головне досягнення в житті. Ключовим фактором для чоловіків є внутрішні зміни і самовизначеність.

Властивості та якості сучасної людини особами пізньої зрілості були виділені не однозначно. Більшість «сучасних» чоловіків та жінок відмітили головними критеріями: розум, відповідальність, відкритість, впевненість, саморозвиток та швидкість. Незадоволені жінки та чоловіки характеризують себе, як несучасну людину здебільшого через «старомодний погляд на речі».

Загалом, за результатами дослідження задоволеності життям, можемо говорити про те, що відсоток задоволених сучасних жінок більший (95,2%) ніж задоволених сучасних чоловіків (88,6%).

За результатами визначення профілів та ресурсів особистості періоду пізньої зрілості, виявлено, що прямо пропорційна залежність існує між усвідомленістю життя, орієнтацією у часі та сімейним положенням. Тобто такі критерії як підтримка, ціннісні орієнтації, самоповага, самосприйняття, синергійність та цілі у житті набувають свого значення при усвідомленості власного життя.

Механізми ресоціалізації дорослого такі як орієнтація в часі показали, що чим більш зрілою стає людина, тим показник орієнтації в часі знижується. Рівень ціннісних орієнтацій прямо пропорційно залежить від віку. Отримані результати дозволяють говорити, про сталість, сформованість ідеалів та цінностей, що закріплюються за людьми з віком. Аналіз механізмів гнучкості поведінки виявив, що з віком людина стає менш гнучкою, складно змінює наявні принципи та в цілому є догматичною. За шкалою спонтанності було виявлено секвенцію щодо особливостей прояву цього ресурсу у різних людей. Група людей у діапазоні 50-59 років не виявила значної розбіжності між усіма показниками. Можна припустити, що саме в цьому віці люди найбільш схильні до конформізму та поло-рольової поведінки.

Було виявлено що люди, яких ми умовно віднесли до третьої категорії (60 і старше) віку мають сталі ціннісні орієнтації, але в цьому ж віці набувають статусу ригідних, що в свою чергу зумовлює низький рівень контактності. Контрфакцією цьому стає вікова група 40-49 років, в якій спостерігається конгруентність між рівнем гнучкості поведінки та контактності, але водночас сублімуються ціннісні орієнтації.

Саме вищенаведені контрадаптивні компоненти є головним бар'єрами при наданні кваліфікованої психологічної допомоги. Завданням психолога є максимальне нівелювання сутестії цих факторів на особистісний модус поведінки, що забезпечить адекватну взаємодію у системі «психолог-клієнт» та дозволить отримати позитивний результат у роботі з ресоціалізації людини періоду пізньої зрілості.